

Žanrovska profiliranost "Vjere iznenada"

Horvat, Nataša

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:640124>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost /

Njemački jezik i književnost

Nataša Horvat

Žanrovska profiliranost Vjere iznenada

Završni rad

Mentor prof. dr. sc. Zlata Šundalić

Osijek, 2012.

Sažetak

Nekadašnji renesansni i barokni književni sjaj u Dubrovniku polako zamire već u drugoj polovici sedamnaestoga stoljeća da bi u osamnaestom stoljeću potonuo. Stvaralačka snaga iz prethodnih razdoblja kao i kulturni život pada pod utjecaj inozemnih strujanja – francuskih, talijanskih; prevode se sve više znanstveni radovi, piše se na latinskom, drugim riječima, ponestalo je originalne maštovitosti. Kazališni život na dalmatinskim područjima, posebice u Dubrovniku, ugleda se na francusku modu (prevode se i lokaliziraju Molièreove komedije), talijanske posjete raznih družina; frančezarije i talijanarije vladaju kazališnom scenom, a vapaji za domaćom dubrovačkom scenom sve su glasniji. U moru frančezarija izvire četiri domaće komedije, a jedna od njih je i *Vjera iznenada* pohrvaćena Francuza Marka Bruerevića. U dubrovačku tradiciju i u živi narodni jezik zaljubio se na prvi pogled i to je odlučio prenijeti na papir napisavši domaću komediju tople atmosfere. Specifičnost *Vjere iznenade* leži u žanrovskom određenju. Naime, komedija se genološki određuje kao sentimentalno-građanska odnosno prosvjetiteljska drama; približava se frančezariji, a u jezičnim i stilskim posebnostima pronalaze se goldonijevski elementi, elementi vodvilja, čisti jezik, domaći dubrovački dijalozi i dr. Iako komedija nije na istom stupnju kao i Držićeve ili Nalješkovićeve komedije, u osamnaestostoljetnom književno-stvaralačkom siromaštvu ona ima svoj značaj. Makar kao i posljednji odbljesak domaće komedije u dubrovačkoj kazališnoj umjetnosti.

KLJUČNE RIJEČI: Dubrovnik, komedija, Marko Bruerević, *Vjera iznenada*, osamnaesto stoljeće

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Propadanje hrvatske književnosti u 18. stoljeću	2
2.1. Nestali književni sjaj Dubrovnika	2
3. Dramsko stvaralaštvo u Dubrovniku	4
3.1. Francuski i talijanski utjecaji	4
3.2. Potraga za domaćom komedijom	5
4. Marko Bruerević – pohrvaćeni Francuz	7
4.1. Biografija i književni opus	7
5. <i>Vjera iznenada</i>	8
5.1. Žanrovska profiliranost	8
5.2. Jezične i stilske osobine	12
5.3. Prednosti i nedostaci	15
6. Zaključak	16
7. Literatura i izvori	17

1. Uvod

Tema je završnoga rada »Žanrovska profiliranost *Vjere iznenada*« dubrovačkog Francuza Marka Bruerevića. S obzirom na to da autor stvara u osamnaestom stoljeću kada je dubrovačka književna tradicija na kraju snaga, tj. kada jenjava maštovitost i originalnost domaćih autora, postavlja se pitanje je li zaista komedija domaća ili se ipak mogu pronaći strani utjecaji koji su tada u Dubrovniku vladali (francuski i talijanski). Pregledavajući sažetu kontinuiranost hrvatskih komedija napisanih na dubrovačkom tlu, istražiti će se specifičnost Bruerevićeve komedije *Vjera iznenada*, tj. koji su njezini nedostaci, a koje su njezine prednosti; u čemu je posebnost njezinih jezičnih i stilskih osobina, no prije nego što se istraživanje fokusira na srž teme, na samom početku ukratko će se proći povijesni pregled književnosti u osamnaestom stoljeću (posebno će biti naglašena književnost u Dubrovniku) i što se događalo s kazališnom scenom i dramskim stvaralaštvom u dubrovačkoj književnosti.

2. Propadanje hrvatske književnosti u 18. stoljeću

2.1. Nestali književni sjaj Dubrovnika

»Dva su sklopa činilaca odredila putove i oblike života i razvoja hrvatske književnosti u XVIII. stoljeću. Prvo je konstelacija političkih prilika i okolnosti u kojima su se našli pojedini hrvatski krajevi, a drugo su ideološke i filozofske struje što su se u Evropi rađale pa onda s raznih strana zapljuskivale i Hrvatsku.« (Bogišić 1974: 293)

I dok je u doba renesanse i baroka plodno tlo hrvatskoga književnoga stvaralaštva vrvjelo od djela i pisaca (Marin Držić, Petar Hektorović, Ivan Gundulić, Ignjat Đurđević, Junije Palmotić su samo neka od imena koja su ušla u antologiju hrvatske književnosti i koja su ne samo obilježila razdoblja, već i pridonijela svojim djelima ondašnjim i današnjim teoretičarima, povjesničarima, književnim kritičarima materijala za proučavanje) - osamnaesto je stoljeće polako gubilo književni sjaj. Stoljeće racionalizma i prosvijećenosti, bilo je prvenstveno doba erudicije i znanosti. Gotovi svi tadašnji evropski veliki pisci bavili su se znanošću (Kombol, 1945: 328) i nije bilo književnika koji se nije bavio znanstvenim radom (Bogišić, 1974: 295), ali u hrvatskoj književnosti osamnaestoga stoljeća nema velikih pojedinaca, nema književnika koji bi se isticali dubinom i širinom nadahnuća i koji bi svoje osobne preokupacije i vizije povezali s univerzalnim problemima čovjekova postojanja na zemlji te sve to očitovali u djelima snažna i velika umjetničkog dometa. (Bogišić, 1974: 294)

Povijesna i politička zbivanja u kojima se hrvatski narod našao u osamnaestom stoljeću rezultirala je znatnim razlikama u uvjetima života između pojedinih krajeva i pojedinih društvenih slojeva, što se odražavalo i u rezultatima na području kulturnog stvaranja. Vrijeme kada je dalmatinsko područje vodilo glavnu riječ u hrvatskoj književnosti, jednostavno je počelo blijedjeti, a dominantnu ulogu u životu i razvoju hrvatske kulture preuzimaju sjeverni krajevi (Varaždin, Zagreb, Požega, Osijek, Križevci, Vukovar, Karlovac i dr.). (Bogišić, 1974: 295)

Dubrovnik, grad koji je u doba renesanse slovio kao središte kulturnih zbivanja te koji je bio sjedište naših muza već je poslije Ignjata Đurđevića više grad uspomena nego izvornog stvaranja. (Kombol, 1945: 324) Propadanje književnog rada u Dubrovniku počinje već u drugoj polovici XVII. stoljeća. Javlja se nova obilježja dubrovačke književne sredine od kojih jedno su povodi, a drugo posljedice književne dekadanse. (Vodnik, 1913: 302)

Međutim, ne može se u potpunosti reći da je književni rad u Dubrovniku nestao. On je u XVIII. stoljeću imao i dalje uvjete za život i stvaranje u slobodi, samo što je zbog povijesnih prilika gubio snagu i to su osjećali i sami Dubrovčani. (Bogišić, 1974: 294)

Mjesto nekadašnje bujnosti književnih vrsta i ideja zamijenila je monotonost, koja nije mogla utjecati na dalji razvitak, stoga je i ona jednim dijelom bila povod opadanju književnog rada. (Vodnik, 1913: 303)

3. Dramsko stvaralaštvo u Dubrovniku

3.1 Francuski i talijanski utjecaji

Dramska književnost razvijala se u Hrvatskoj također kao i u drugim evropskim zemljama. Začeci su u crkvenim skazanjima i prikazanjima koja su kao liturgičke igre francuskog podrijetla izvođena najprije u Zagrebu da bi se tri stoljeća kasnije pod utjecajem Italije, naročito razvila u dalmatinskim gradovima. Podvojenost hrvatskih zemalja od strane Bizanta, Rima, Venecije, Turske, Mađarske, Francuske i Austrije nije pogodovala kako ekonomsko-političkom tako ni kulturnom razvoju. Stoga nije ni čudo da je u takvim okolnostima hrvatska komediografija XVII. i XVIII. stoljeća relativno slabo obrađen dio naše literarne povijesti. (Fotez, 1967: 7)

U Dubrovniku tijekom osamnaestoga stoljeća polako zamire nekada živ kazališni život koji se temeljio na tradiciji dugoj dva stoljeća. Malo je domaćih autora, a iz susjedne Italije naviru profesionalne kazališne družine donoseći sve češće na našu obalu maske komedije *dell'arte*. (Ereiz, 2011: 7) Nekada živahni kazališni život u Dubrovniku skoro je obamro; samo iz godina 1773. i 1775. ima vijesti o hrvatski prikazivanim kazališnim komadima u Dubrovniku. (Kombol, 1945: 384)

Od baroka, razdoblja visoke kazališne kulture koja je produživala na pozornici renesansne tradicije modificirajući ih prema ojačalom aristokratsko-dvorskom ukusu (Kombol, 1984: 302), trajniji kazališni život Dubrovnika sve se više kamenio u svojoj društvenoj strukturi, drugim riječima bio je gotovo već na zalazu svoje autonomne glumišne kulture. (Batušić, 1978: 149)

3.2. Potraga za domaćom komedijom

Usprkos crnim oblacima koji su zamračili kazališno stvaralaštvo u Dubrovniku, ono nije u potpunosti nestalo. Naprotiv, Dubrovnik je još uvijek pravi glumišni grad, pun svakovrsnih priredaba. U njemu ponajprije djeluju hrvatski amateri sa svojim repertoarom, zatim talijanske drame i operne družine. (Batušić, 1978: 155) Inozemni su utjecaji još koliko toliko dopirali do dalmatinskih krajeva, održavali i poticali autore da stvaraju. Italija koja je nekoć bila voditeljica europskog prosvjetnog života (Vodnik, 1913: 303), Dubrovčanima više nije bila toliko zanimljiva. U književnom i uopće kulturnom životu osjeća se snažan utjecaj iz Francuske. U Dubrovniku je postalo osobito cijenjeno poznavati francuski jezik, čitati francuske knjige i uopće slijediti francusku modu. (Bogišić, 1974: 350) Pomahnitalo ludilo za svime što je francusko oduševilo je same Dubrovčane i u sklopu toga to oduševljenje su nazvali *frančezarijama*, prema talijanskom *francesaria*. (Ereiz, 2011: 7)

U sklopu snažnog i općeg društveno-modnog prodora francuskog jezika i francuskih običaja i nazora naišao je i francuski utjecaj u suvremenu dramsku književnost i kazalište. Dubrovački miljenik osamnaestoga stoljeća postaje Molière, ali autori se ne povode za njim, tj. ne oponašaju ga, ne pišu drame na *molièrevski* način (dok su se za velikim talijanskim uzorima povodili) niti pišu drame »iz vlastita pera« (nedostatak vlastite originalnosti i kreativnosti), već se prevode i lokaliziraju Molièreove komedije. (Vodnik, 1913: 303) U samo nekoliko desetljeća u prvoj polovici stoljeća prevedena je većina Molièreovih komedija – od 34 Dubrovčani su preveli 24. (Bogišić, 1974: 351) Dubrovački prevodioci Molièrea postupali su s originalom vrlo slobodno, uzimali su ga teka kao temelj, a onda su i mjesto radnje i likove, događaje, odnose, zbivanja pa i mnoge pojedinosti prevodili i organizirali prema vlastitom nahodjenju, prema onome što su vidjeli oko sebe i što su smatrali da može i na pozornici u Dubrovniku oživjeti i izazvati zanimanje. Svi dubrovački prijevodi Molièra puni su domaćih, dubrovačkih elemenata, pojedinosti i aluzija. (Bogišić, 1974: 352) To je samo dokaz da je Dubrovnik s jedne strane bio u izravnom kontaktu s Europom, a s druge strane i u njima je odražena dubrovačka svakidašnjica onog vremena. (Fotez, 1967: 18)

Osim francuskog utjecaja književnici su pisali i na talijanskom i latinskom jeziku. Kako su u Dalmaciji sve češće nadirale talijanske kazališne grupe stoga nije ni čudo da se u hrvatskom dramskom stvaralaštvu, posebice u Dubrovniku, mogu pronaći utjecaji i suvremenog talijanskog teatra – Goldonijeva djela, prijevodi talijanskog dramatika Metastasija (Batušić, 1978: 157); osim frančezarije i

talijanarije može se pronaći i primjetan utjecaj “crne” jakobinske drame¹ (Ereiz, 2011: 23). Sve ostalo što se zbivalo na dubrovačkoj sceni osamnaestoga stoljeća proteklo je u znaku stranaca – od glumaca pjevača do plesača – kojima će tek povremeno u njihovim nastupima »pomagati« domaći glazbenici, članovi stalnoga dubrovačkog kazališnog orkestra. (Batušić, 1978: 157)

I koliko je god prevođenje stranih djela i gostovanje stranih kazališta u Dubrovniku predstavljalo kulturni događaj vrijedan pažnje, time je s druge strane pomanjkalo suvremene domaće dramske književnosti. Izvorna dubrovačka komediografija kao da je sasvim izgubila poticaje i snagu za originalno stvaranje. (Fotez, 1967: 19) Možda se naizgled činilo da će komedije koje su pisane, drugim riječima prevedene i prerađene, u to doba ojačati kazališnu scenu, no to je bila samo slaba jeka nekad snažnih glasova, mreškanje valića na pustim obalama, dalekim od pučine gdje bjesni stvaralačka bura (Fotez, 1967: 19).

Usprkos slabom stvaralaštvu hrvatskih drama ipak se mogu pronaći malobrojne komedije na hrvatskom jeziku. Autori koji su se uspjeli izboriti za domaću dramu su: Marko Bruerević, Antun Ferdinand Putica, Miho Sorkočević i Vlaho Stulli. U tim domaćim dubrovačkim komedijama taknuta je osnova drame, u njima vidimo domaća dubrovačka lica, domaće tipove, domaće narječje, život i običaje (Vodnik, 1913: 303), ali književna vrijednost svih tih komedija nije bila znatna kao ni književna vrijednost Bruerevićeve komedije *Vjere iznenada* koja je od svih njih jedina i tiskana. (Kombol, 1945: 385)

¹ Jakobinska ili crna drama nastala je u Engleskoj u doba vladavine Jamesa I i obrađuje londonske teme sa specifično građanskog stajališta. Često su to živahne slike iz života gradskih obrtnika ili se pokazuju crte sentimentalnosti i senzacionalizma (Warnke, 1976: 73).

4. Marko Bruerević – pohrvaćeni Francuz

4.1 Biografija i književni opus

Marko Bruerević pravim imenom Marc Bruere Desrivaux sin je francuskog konzula, niže je škole završio u Dubrovniku i u djetinjstvu je bio predodređen da živi na području nekoliko jezika. Morao se boriti čak sa četiri: kod kuće služio se francuskim, s prijateljima govorio je hrvatski dok je latinski i talijanski učio u školi. (Dayre, 1941: 48) Premda mu je francuski bio materinji jezik, najviše je pisao na hrvatskom i talijanskom, ali sačuvalo se i nešto njegovih latinskih tekstova. Poput oca i mladi je pjesnik ušao u državnu službu pa je u Travniku 1804. bio francuskim konzulom. Kad ga je služba francuskog diplomata odvela u druge krajeve svijeta, njegova ljubav prema Dubrovniku, prihvaćanju tradicije i jezika hrvatskih pisaca nisu se izgubili. (Jelčić, 2004: 141)

Ljubav prema dubrovačkoj tradiciji odrazila se i u njegovom privatnom životu. Nakon što mu je umrla prva žena ponovno se oženio u Dubrovniku svojom služavkom Marom kojoj je i poslije posvećivao čeznutljive ljubavne pjesme. Stoga nije ni čudno što u svojoj komediji *Vjera iznenada* više pažnje je posvetio likovima sluškinja Pave i Maruše što ujedno znači da nije divinizirao aristokratski život, već se više približio puku.

Bruerević je za života malo objavljivao i to najčešće talijanske prigodnice. Sav njegov opus na hrvatskom jeziku razbacan je po knjižnicama Praga, Pariza i Petrograda ili je ostao netiskan. Pišćeve epistole prijateljima, zatim zbirka koleda (suvremena koleda *Zvezdoznanci* /Novak, 2003: 174/, koja se u doktorskom radu Silvane Ereiz ubraja među maskerate²) i karnevalskih pjesama te mali kanconijer ljubavnih stihova glavne su sastavnice Bruerevićeva opusa. U tim tekstovima velikom su svježinom objedinjeni duh starih dubrovačkih maskerata (*Čupe i spravljenice*), zvuk uličnih popijevaka i iskustva moderne romantičarske poezije. I u drugim dijelovima Bruerevićevog opusa mogu se pročitati dirljivi zborovi poniženih dubrovačkih sluškinja (posebice maskerata). (Novak, 2003: 174)

Naturalizirani Dubrovčanin pisac je s ironijskim pomakom, bio je vjesnik romantičarskih emocija; daleko od suvremenih pjesničkih škola, ali svjesno okrenut dubrovačkoj pjesničkoj tradiciji. Bio je jedan od preteča hrvatskog nacionalnog romantizma, a svojom komedijom *Vjera iznenada* pokušao je zadnjim snagama oživjeti sjaj domaće i tople dubrovačke komedije. (Novak, 2003: 174)

² Ereiz, Silvana, *Tipologija likova u dubrovačkoj komediji 18. st.*, Zagreb, 2011., str. 17. (rukopis).

5. *Vjera iznenada*

5.1 Žanrovska šarolikost

Komedija se bavi svakodnevicom običnih, malenih ljudi, iz čega proizlazi njezina sposobnost prilagodbe svim društvima i velika raznolikost izražajnih oblika. (Ereiz, 2011: 27) Kazališne predstave (komedije) održavale su se u Dubrovniku kontinuirano od šesnaestoga stoljeća. Već tada su Dubrovčani imali priliku u svom gradu gledati eruditne komedije i pastore Marina Držića kao i farse Nikole Nalješkovića. Sedamnaesto stoljetne smješnice spojile su nasljeđe eruditne komedije s poticajima suvremene talijanske komedije *dell'arte*. (Ereiz, 2011: 355)

Osamnaestostoljetna komedija u Dubrovniku vuče svoje podrijetlo od Menandra, Plauta, Terencija pa sve do Molierea u frančezarijama koje su tada nastale zrcale se mnoge značajke vremena i svakodnevnice osamnaestoga stoljeća. Tematiziraju privatne odnose u Dubrovniku, pokazuju odnos Dubrovčana prema ljubavi, braku, obitelji, ali i prema slugama i strancima. Svi ti komični elementi dubrovačkog života zahvaćeni su i u komediji *Vjera iznenada* (Vodnik, 1913: 321), što je ujedno i dokaz kako je sam pisac temeljito doživio Dubrovnik i upoznao ne samo dubrovački govor već i dubrovačke odnose. (Bogišić, 1974: 355)

Pišući *Vjeru iznenada*, pomiješao je, tj. kombinirao različite dramske žanrove, što od stranih utjecaja što od domaćih. S obzirom na to da su u Bruerevićevom književnom opusu maskerate nastale prije ove komedije valja napomenuti da su one svojom monološkom strukturom, humorom i oštrima zapažanjima o oba svijeta koja su koegzistirala u dubrovačkom društvu njegova vremena pripremale teren za njezin nastanak s građom iz dubrovačkog života. (Ereiz, 2011: 17-18)

Komedija *Vjera iznenada* obrađuje već poznatu, reklo bi se klasičnu temu: gospodar Melko, dubrovački vlasteličić zaljubljen je u mladu vladiku Jelu, ali sreći zarukama stoje na putu ozbiljne zapreke. Ipak, uz pomoć drugih, posebno Jeline službenice Pave, sve se sretno svrši pa se mogu obaviti zaruke, tj. vjera. Koliko god taj osnovni siže bio poznat, još od renesansnih vremena, ipak već u njima ima nekih elemenata koji komediju približavaju novim vremenima. (Bogišić, 1974: 355)

Radnja se organizira oko jednostavne strukture u kojoj A voli B, B voli A, a C ih ometa u realizaciji ljubavi. Dok je u starijoj hrvatskoj „smješnici“ (sedamnaestostoljetne dubrovačke komedije smješnice nastale su na temeljima domaće talijanske eruditne komedije, suvremene komedije *dell'arte*

obilovale su lazzima³ s kakvima ćemo se susresti i u frančezarijama /Ereiz, 2011: 26/) taj C poglavito bio u funkciji staračkog, muškarački impotentnog značaja koji se protivio erotiziranom principu mladosti, u *Vjeri iznenada*, u komediji iz jdne druge stilske formacije, C je žena, majka jednog od mladih ljubavnika. U agonalnom odnosu C prema AB, na liniji njihova sukoba, uspostavljen je u ovoj jedinoj Bruerevićevoj komediji i prostor za ulazak tipičnog vodviljskog lika *cicisbea*⁴ po prvi put utjelovljenog u starijoj hrvatskoj književnosti. (Novak, 1984: 341) Ta čvrsta figura smiješnog zavodnika *cicisbea* novi je tip u dubrovačkom glumištu, a stereotipna je figura kazališta 18. st. i osobito omiljeni lik u komedijama Carla Goldonija. (Frndić, 1996: 345-350) Ali, prostor koji mu je 1800. godine bio otvoren ostao je bez većih utjecaja na kasniji razvitak hrvatske komediografije. (Novak, 1984: 341)

Osim *cicisbea*, ne treba zaboraviti i na ljubav kao bitni element života koji na kraju odnosi pobjedu nad svim konvencijama, interesima i predrasudama specifično je za atičku komediju u kojoj je njezin najvažniji predstavnik Menandar, a u komediji problematična je ljubav između Melka i Jele, hoće li oni uspjeti nadvladati prepreke koje su pred njima. (Ereiz, 2011: 28)

Bruerević se u ovoj komediji okrenuo dvjema tradicijama istodobno, onoj goldonijevskoj, da bi iz nje uzeo elemente dramskog zapleta i portretiranje likova, i domaćoj tradiciji eruditne komedije, uzimajući iz nje scenski ludizam obuhvativši sve to vodviljskom⁵ konvencijom. (Kisić, 2008: 941) Goldoni je iz pisanog kazališta uklonio arkadijsku deklaratorsku neprirodnost i fantastično egzotične zaplete, a pučku komediju uzdignuo do dostojanstva uzdignutog žanra građanske komedije (Čale, 2001: 393), tj. težište nije stavio na samu radnju, već se osjeća želja za studiranjem karaktera i osjećaja spojene s komičkom živahnosti. (d'Amico, 1972: 213) U Bruerevićevoj komediji prava vrijednost pronalazi se u jezičnom izrazu koji je jednostavan i sažet; nije siromašan. U njegovu sažimanju je gustoća doživljaja i profinjena mjera osjećaja i misli, u kojima ima slojevite dubine i stvaralačke inventivnosti. Jezik karakterizira likove, jasno se vide njihovi odnosi koji su komponirani tako da žive u bogatoj atmosferi medijskog humora, vedrine i na kraju suzdržano dozirane napetosti u razrješenju klimaksa radnje (Frndić, 1996: 346), ali likovi nemaju dovoljan psihološki okvir.

Iako Bruerevićevu komediju povezuju s Goldonijem (Goldonijev scenski model nije izostao u konzervativnoj dubrovačkoj kulturi, već se javlja u posljednjem činu kao raspad jednog društvenog

³ Lazzo može biti duhovita izreka ili lakrdijaška radnja koja se osamostaljuje u strukturi komičkih fragmenata te predstavlja varijaciju, mimsku igru, umetnutu bufonsku scenu. F. Čale, *Komedija dell'Arte* i hrvatska komedija 17. stoljeća u Dubrovniku, Dani hvarskog kazališta, sv.12, Split, 1986., str. 62.

⁴ Talijanski *cicisbeo* - kavalir udate žene, „kućni prijatelj“. N., Frndić, *Jezični izraz i stilske osobine u komediji Vjera iznenada* Marka Bruerevića, u : Dani hvarskog kazališta, br. 22, Split, 1996., str. 359.

⁵ Vodvilj - kraći scenski komad šaljiva sadržaja s popularnim melodijama (obično u jendom činu); srodan mu je kabaret. V. Anić, S. Goldstein, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, Jutarnj list, 2007. [CD-ROM]

tkiva), on neće Dubrovčanima donijeti ništa od gorkog Goldonijeva realizma, već će njegovo djelo biti tek reduktivna imitacija poetike velikog Venecijanca sa znatnim pomakom prema već spomenutom modelu vodvilja. (Novak, 1984: 341)

U *Leksikonu hrvatske književnosti – Djela Vjera iznenada* žanrovski je određena kao sentimentalno-prosvjetiteljska komedija, tj. u komediji se dubrovačka sredina ne ismijava radikalnim sredstvima nego je osjećajnost dominantno obilježje likova i upravo to obilježje približava djelo sentimentalnoj građanskoj komediji. (Kisić, 2008: 941) Ta sentimentalnost koja je svojstvena plačljivim komedijama pojavljuje se već u europskom sedamnaestom stoljeću, a teži oživljavanju stvarnosti takvom kakva jest, kao mješavinu komičkog i ozbiljnog. Te komedije zapravo ostavljaju širok, gotovo isključiv, udio patetičnom elementu, romanesknim zapletima, osjećajnim karakterima, nadutu i usiljenu stilu bavit će se nepoznatim tragedijama intimnih egzistencija, razuzdanim mužem koji se zbog ljubomora opet vraća ženi, potomkom vlasteoske obitelji koji je zaljubljen u siromašnu djevojku, nezakonitim sinom u sukobu s ocem i više ili manje srodnim slučajevima. (d'Amico, 1972: 244)

U skladu s opisanim dramaturško-književnim elementima pokajništvo preljubnice gospođe Zore tipičan je patetično-sentimentalni stil plačljive komedije. (Novak, 1984: 342) Iako ona nema razloga biti nezadovoljna svojim životom – muž joj je dobrodušan i tolerantan, nije sumnjičav, ali ga ona smatra glupim i dosadnim pa ga vara. Smislila je cijelu zavjeru protiv kćeri, sve kako bi zadovoljila svoju taštinu, ali i to joj se na kraju obija o glavu. Nevjernoj se gospođi nudi mogućnost za kajanje kako bi grešnica nakon obveznih suza bila primljena u društvo. U tom činu također izviru prosvjetiteljsko-moralizatorski pogledi jer je prosvjetiteljstvo u Hrvatskoj težilo poučavanju i prosvjetljenju naroda u svakodnevnom životu, da ga civilizira u kući i oko kuće, u stanu, na radu, u ponašanju i odijevanju. (Bogišić: 1974: 314) Zora je natjerana da porazmisli o svome preljubu i da se pokaje.

GĐA ZORA: Veće sam toliko smetena od sramote, od bolesti, i od ijeda, da veće ne znam gdje sam. Ovi mi je dan doisto zadostan da nadomjerim pokoru od svijeh mojijeh krivina. Niko ne može razumjeti sve muke koje me zajedno muče u ovi strahoviti čas. Ah da bi sve žene bespametne, koje po muževljoh savišnjoj dobroti izobijestu, mogle sad vidjeti otkriveno srce moje, koja bi toliko slijepa bila da se natrag ne bi povratila na časni put koji za svoje gore ostavi? (419)⁶

⁶ Citirano prema Bruerević, Marko, 1967., *Vjera iznenada*, u: *Komedije XVII. i XVIII. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatski književnosti, Knjiga 20, priredio Marko Fotez, Zagreb. Sve citate iz navedenog djela u završnom radu donosim tako da na kraju citata u zagradi stavljam broj stranice na kojoj se citat nalazi.

Osim sentimentalne drame u drugoj polovici osamnaestoga stoljeća pojavljuje se nova građanska drama koja briše čvrste granice između tragedije i komedije, zabavnog i ozbiljnog, junačkog i svakodnevnog. Poetičar je toga novog žanra Denis Diderot - za likove treba uvesti staleška obilježja, a to znači da ih treba slikati u funkciji društvene pripadnosti i konkretne psihologije njihova staleža. Na scenu stupaju ljudi iz puka, ovaj put ne samo kao sporedni likovi, sluge u službi gospodara, nego kao glavni junaci. (Ereiz, 2011: 32-33) U *Vjeri iznenada*, iako se radnja odvija oko povlaštenog sloja (kćeri dubrovačkoga vlastelina Vale i vlasteličića gospara Melka koji je zaljubljen), ipak ne treba zaboraviti da Bruerević također izražava značajnost nižeg sloja, tj. u ovom kontekstu kroz sluškinja i kućnog prijatelja gospara Vale, pučanina Krista. Sluškinje govore dubrovački, u govoru se obilato služi narodnim poslovicama i izrekama, one su svojevrsan *vox populi* dubrovačkih komedija 18. st. (Ereiz, 2011: 349) što ujedno i dokazuje približavanje radnje puku.

MARUŠA: Koliko bi bolje bilo da o tovomu poslu radiš negoli da toliko s gospođom mladom mrmoršiš!

PAVE: A ko mrmošī? Ali ne činim čemu sam držana?

MARUŠA: Bojim se da činiš i ono što nijesi držana!

PAVE: A što bi tijekom razumjela?

MARUŠA: Veće nemoj mi činiti rasukati kralješe, er ako jedanput počnem, čudnu ćeš ti čuti pričicu. (397-398)

S obzirom na to da je hrvatska drama u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću bila pod stranim utjecajem (kako talijanski, tako i francuskim), neosporno je da je to utjecalo i na Bruerevićev književni opus. Koliko god se njegova *Vjera iznenada* ubrajala među domaću dubrovačku dramu, neosporno je da su na njegov stil utjecala europsko-dramska strujanja – sličnosti se pronalaze kako u radnji, strukturi tako i u odabiru likova. U razdoblju u kojem je nastala Bruerevićeva komedija, nastajale su i frančezarije. Strukturalno-generička analiza komedija pokazuje da postoje velike razlike između frančezarija i komedija dubrovačkih autora, no upravo Bruerevićeva *Vjera iznenada* približuje se frančezariji jer se radnja uglavnom vri oko udaje kćeri i majčina očijukanja s kćerinim budućim vjernikom, odvija se u krugu dobrostojeće trgovačke obitelji, a sve se rješava uz pomoć spletkara. Biografski podatak da je u školi učio četiri jezika također upućuje da je čitao i bio upoznat sa stranom književnošću, a kao konzul je morao mnogo putovati stoga je sigurno u inozemstvu upoznao popularne kazališne elemente i iskoristio to za stvaranje svoje komedije.

5.2 Jezične i stilske osobine

Odlike se u ovoj komediji pronalaze u čistom jeziku (Kombol, 1945: 391). Jezik je dubrovački idiom, gotovo bez talijanizma, izraz je jednostavan i sažet. Funkcija jezika i stila prvenstveno je u stvaranju smiješnih situacija i humoresknog odnosa među likovima. Jezikom su izražene i sociološke, psihološke i kulturne posebnosti aktera. (Kisić, 2008: 941)

Autor već u prvim riječima sugerira sažetost u jezičnom izrazu. (Frndić, 1996: 346) Već u samom naslovu prvoga čina slijedi u zagradi najkraća scenografska uputa onome tko bi djelo postavljao na pozornicu: AT PRVI (*Prizor slikuje ulicu*). (385) Scenografu je i redatelju već na početku dana velika sloboda fiksiranja ambijenta i dočaravanja radnje. Pažljiv čitatelj može vidjeti kako autor mjeri svaku riječ, je li prilična situaciji i odgovara li ta riječ statusnom položaju subjekta u komediji. (Frndić, 1996: 346)

Dijalog u komediji (još jedna odlika komedije – vjerni dubrovački dijalog /Kombol, 1945: 391/) ima osobine spontanog govora. Invencijom dramskog senzibiliteta Bruerović je u komediji spontano stapao jezik i govor u specifičan dubrovački način iskazivanja, obojen baroknim emocijama i racionalističkom mjerom neoklasicizma XVII. i XVIII. stoljeća u Dubrovniku. (Frndić, 1996: 347)

U stilskom oblikovanju jezika Bruerević koristi dvosmislice, profinjene aluzije ili natuknice nečega što bi moglo imati odlučnije značenje kao što to vidimo u dijalogu između Pave i Melka gdje ona njega savjetuje kako lakše doći do ruke njegove ljubavi.

PAVE: Muči, muči; našla sam ti ja dobru lisicu... Čekaj... uh! Zaboravila sam mu ime...pomozi mi ga napomenuti...rđa ubila i šuplje glave!... reci...sved mi je prid očima, po vās dan je u nas.

MELKO: Razumijem: Kristo Blaznić? (386)

Bruerevićev je stil u skladu s hrvatskom književnom baštinom u Dubrovniku, iako je kao rođeni Francuz bio duhom kritičko-ironični voltaireovski Europljanin. Iz njegovih djela izbija i privrženost i racionalna distanca prema zbivanjima u Dubrovniku što ga je prihvatio svim srcem i dušom, ali je imao snage vidjeti njegove ljude i događaje s racionalnim odmakom dobronamjerna promatrača. (Frndić,

1996: 347) To se vidi iz razgovora između Krista i Melka gdje Melko narušava Kristovo poštenje.

MELKO: Tako ti zdravlja! Što misli òñi vlastelin učiniti od kćere? Što je veće ne vjeri?

KRISTO: Ne bih vam umio rijeti.

MELKO: Da što govoriš ti? Hoće li se za nju vjeriti Noko? Strah me da će se Valo nà svrhu naći privaren.

KRISTO: To moji posli nijesu, ja mu se u to ne prtim.

[...]

KRISTO: Da kako, molim vas? Koja meni može iziti korist?

MELKO: A da ti koji vlastelin obeća 50 cekina ako navedeš Vala da mu kćer dade?

KRISTO: To je drugi posao. A gdje su na dan današni ti gospari koji obećavaju tolike cekine?

MELKO: Evo ti ih ja obećavam. (388-389)

Čistoća jezika prisutna je gotovo u svakom prizoru, a stil ima jezičnih efekata. U monologu Melka nakon što nakon razgovora s Kristom ostane sam sugestivan jezični i stilski siže poantira moralnu i sociološku spoznaju. (Frndić, 1996: 348)

KRISTO: Koji je čovjek ovi Kristo! Koja vučija koža! Dobro se ono govori; zlato sve može!
(389)

Ovakav jednostavan jezik sažete misaonosti zrači šire i dalje od komedijske funkcionalnosti u razvijanju radnje.

U jeziku je prije svega izvoran. On dijalogizira govor Dubrovčana kakav je slušao na tržnici, u dnevnoj komunikaciji s plemićima i pučanima.

MELKO: Ti znaš koliko su se naši stari vazda dobro hotjeli. Pokojni mi ćaće nije imao boljega prijatelja do tebe.

G. VALO: Istina je: naše se kuće nijesu nigda razdijelile, i kako se zove, jedanput, imaš znati da ti je dundo Frano bio, kako se zove, na Konsulima; a ja sam bio lit intavòlō nekomu, kako se zove, Maku Bužmeluku, koji je stòjō pod Zvonikom, za neki pòsō od jednijeh 40 aliti 50 dukata; ... (390)

Poštapalica gospodina Vala u cijeloj komediji obilježava smiješnu, ali simpatičnu govornu

naviku samoga lika. Iako je Bruerevićev jezik čist od talijanizma i latinizma, kojima su se dubrovački pisci obilato koristili, u citiranom tekstu vidi se da je autor upletao poneku riječ u svoj tekst kao posuđenicu iz jezika prekomorskih susjeda. (Frndić, 1996: 348)

Iako je svoj jezični izraz i stil crpio iz fundusa dubrovačke književnosti, valja spomenuti da je od svih atribucija u Bruerevićevom jeziku najbitnija semantička, jer se ta atribucija uključujući i razne jezične forme, koncentrira na proučavanje značenja i to ne u izoliranim riječima nego u rečeničnoj svezi. (Frndić, 1996: 349) Ta semantika jezika i stila u suptilnim nijansama korespondira s psihološkim finesama radnje i komedijskih odnosa među likovima. Složena psiha mlade djevojke na klasičan je način sažeta, tako da je tijesno riječima, a prostrano mislima.

JELE: Ti to ne znaš, i bolje je zate; ljubav, moja Pave, i sumnja, jedna su stvar! (396)

Ovdje Bruerovićevo načino mišljenja ima crtu prosvjetiteljskog kritičkog uma, koji upravo u to vrijeme postaje općim duhovnim pokretom građanstva u europskim zemljama. (Frndić, 1996: 350)

Autor jezikom također ilustrira status u kući, te profil osobnosti i karakter sluškinja.

MARUŠA: Koliko bi bolje bilo da o tovomu poslu radiš negoli da toliko s gospođom mladom *mrmoršiš!*

PAVE: A ko *mrmošī?* Ali ne činim čemu sam držana?

MARUŠA: Bojim se da činiš i ono što nijesi držana!

PAVE: A što bi tijekom razumjela?

MARUŠA: Veće nemoj mi *činiti rasukati kraliješe*, er ako jedanput počnem, čudnu ćeš ti čuti pričicu.

[...]

MARUŠA: ...Evo ti sad govorim i dobro zapamti, promijeni ime ako te ne učinim iz ove kuće domalo sramotno istjerati, *jezičnico* jedna!

PAVE: Da rečeš! Ako ti izide! Ali se čuvaj da ja tebe ne učinim na kari prognat; misliš da neću umjeti gospodar Valu kazati sve tvoje muzuvijerstvo, opravateljico smrdeća! (397-398)

Ovaj dvoboj sluškinja riječima s prizemnim asocijacijama i onomatopejskim domišljajima, te naturalističkim atributima (*jezičnico ... smrdeća*), dobra su ilustracija autorova jezika i stila koji ovdje nemaju plemićko dostojanstvo ni gosparsku uzdržljivost. Jezik je u semantičkoj funkciji značenja ne samo obrazovane kulture osoba koje govore, nego i njihova društvenog statusa. (Frndić, 1996: 351) U sučeljavanju likova radnja se neposrednošću jezika dovodi i do crnog humora. Tako gospodar Valo objašnjava Kristi kako budući ženik njegove kćeri Noko nije još pripravan na taj čin jer »hoće još nekoliko počekati dokle bude staroga dunda Šiška ukopao.«

U jezičnim se osobinama mogu pronaći i goldonijevski elementi. Dugo suzdržavani bijes i govorni izljev prijetnje zbog povrijeđene časti sada provali na usta gospara Vala, i to jezikom i stilom bliskim Goldonijevim elementima.

G. VALO: ...Gospođa Zora, možeš mu se srčano javiti, er je ovo najposljednji put da ga u mojoj, kako se zove, kući vidiš; er ako veće pristupi na sam, kako se zove, prag ove kuće, činit ću mu kosti rastući, ali ću ga iz puške mojom, kako se zove, rukom svršiti... (417)

Ali na kraju prevareni muž ne ostaje dužan ni uhvaćenom subjektu u izravnom kontaktu što rječnik i stil približavaju komediji »buffo«. (Frndić, 1996: 357)

5.3. Prednosti i nedostaci

Jezičnik i stil ove komedije u funkciji su stvaranja smiješne atmosfere i humornog zbivanja među likovima, ali u jeziku su uz govorne i stilske osobitosti, još i sociološke i psihološke posebnosti aktera; precizno su iskazana dramsko-komedijska emotivna i racionalna stanja, koja se znatno razlikuju od lika do lika. A što se tiče samog naslova, autor izražava happyendski kraj ove zabavne obiteljske igre, u kojoj na kraju trijumfira pravda i poštenje (Frndić, 1996: 359). No, u suštini kraj je zapravo više gorak nego sretan – Valo je rogonja, njegova se žena, doduše, pokajala, ali silom prilika i ne baš iskreno, morao se čak i zadužiti da bi vjereniku svoje kćeri platio miraz. Jela će se udati za Melka, a sa sobom će u novi dom povesti i Pave koja mu je nekada, očito, bila više od obične sluškinje i sve se čini kao da u raju uzgajaju zmije. Jedni je Kristo na dobitku, jer je spletkarenjem zaradio pedeset cekina. I oprao ruke. (Ereiz, 2011: 285)

Bruerević je imao dobra polazišta, dobre uzore, dobar odnos prema jeziku i prema scenskom prethodništvu. On je u jeku trećerazrednih talijanskih gostovanja i u trenutku potpunog zamiranja domaćeg kazališnog života obnavljao kazališnu tradiciju u duhu poetike vremena. On je iz starijih dubrovačkih pokušaja uzimao mnogo, a iz komediografije svojih dubrovačkih prethodnika znao je odbaciti dijalektalnost. (Novak, 1984: 342) No usprkos čistom jeziku, nije umio oživiti ni ambijent, ni pojedine karaktere. (Kombol, 1949: 308) Osobe su slabo individualizirane i cijeli je komad ostao samo pokušaj, otprilike onakav kakav će kasnije biti Šenoina *Ljubica*. (Kombol, 1945: 391)

6. Zaključak

Promatrajući kontinuitet dubrovačke komediografije, od renesanse, preko komedija sedamnaestoga stoljeća sve do frančezarija i komedija osamnaestoga stoljeća, uviđa se da stvaralačka snaga dubrovačkih autora opada. Renesansni dramatičari i jednim dijelom sedamnaestostoljetni još su koliko toliko uspijevali održavati kazališnu scenu, no kada je stupilo osamnaesto stoljeće stvaranje dubrovačkih domaćih komedija polako nestaje. Građe za pisanje nije manjkalo. Grad je sigurno vrvio originalima svake vrste (Kombol, 1945: 384) te se ne bi moglo reći da materijala nije bilo. Toga su bili svjesni autori poput Ferdinanda Putice, Marka Bruerevića i Vlaha Stulića. Oni su u posljednjim desetljećima, u moru prijevoda, pokušali još jednom staviti na kazališnu scenu osebnost dubrovačkog života, pružati svojim sugrađanima ne samo zabavu nego i sliku življenja »među mirima« njihova grada. (Bogišić, 1974: 353)

Trenutak u kojem Bruerević piše svoju komediju, trenutak je u kojem je možda bilo moguće rekonstruirati jedinstveni nacionalni teatar, ali bio je to trenutak u kojem društvene i kulturne okolnosti nisu tu mogućnost učinili realnom! (Novak, 1984: 342) Bez obzira na to koliko njegova *Vjera iznenada* pokušava dočarati dubrovačku atmosferu i prikazati svakodnevnicu i odnos građana, njezina žanrovska šarolikost (vodvilj, sentimentalno-građanska drama, prosvjetiteljska drama, klasicistički i realistički jezični elementi, antička komedija, i dr.) pokazuje da ni sam autor nije mogao izbjeći inozemne utjecaje koji su tada krstarili Dubrovnikom i kazališnom scenom.

Radnja nije nepoznata, tj. nema inovativnosti (jedino može proći uvođenje novog lika, takozvanog *cicisbea*). Bruerević nije mogao zanemariti europska, književna strujanja, jer iz njegove biografije doznajemo da je zbog posla putovao, da je u školi naučio četiri jezika te je bio načitan i sigurno je bio upoznat s dramskim trendovima njegova vremena. Za njegovu komediju može se reći da je komorne energije i bez jače snage, ali njezino značenje je veće jer je nastala za književne stagnacije u Dubrovniku, a posebno u domaćem dramskom stvaranju, koje se bilo svelo na preradbe i lokalizacije Molièreovih komada. (Kisić, 2008: 941) I kao što mu pjesme, prigodne poslanice, kolede i maskerate svjedoče o njegovoj izrazitoj i neobično simpatičnoj ljubavi i nekoj otmjenoj profinjenoj i tankočutnoj sklonosti da se približe, shvate i osjete i one najobičnije, svakodnevne manifestacije dragog ladanja, razgovora, zabave i društvenoga života uopće, takva je duhom i sluhom, jezikom i stilom i Bruerevićeve komedija iz dubrovačkog obiteljskog života *Vjera iznenada*. (Frndić, 1996: 358)

A dubrovačka književna tradicija jedino može reći skromno *hvala* ovom pohrvaćenom Francuzu (Jelčić, 2004: 141) koji je svim srcem upio u sebe hrvatski jezik i staru dubrovačku tradiciju (Frndić, 1996: 358) i otisnuo posljednji odbljesak njezina negdašnjeg sjaja.

7. Literatura i izvori

1. Anić, Vladimir - Goldstein Slavko, 2007. *Rječnik stranih riječi*, Jutarnji list, Zagreb. [CD – ROM]
2. Batušić, Nikola, 1978. *Povijest hrvatskoga kazališta*, pogl. *Kazalište osamnaestoga stoljeća, Kazalište u Dubrovniku između htijenja i mogućnosti*, Zagreb.
3. Bogišić, Rafo, 1974. *Književnost prosvjetiteljstva* (pogl. *Književnost učenih, Odgojitelji i pjesnici, Drama i kazalište*), u: Franičević, Marin – Švelec, Franjo – Bogišić, Rafo, 1974. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 3. *Od renesanse do prosvjetiteljstva*, Zagreb.
4. Bruerević, Marko, 1967. *Vjera iznenada*, u: *Hrvatske komedije XVII. i XVIII. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 20, priredio Marko Fotez, Zagreb.
5. Čale, Frano, 1986. *Komedija dell'Arte i hrvatska komedija 17. stoljeća u Dubrovniku*, u: Dani hvarskog kazališta, XII, Split.
6. Čale, Morana, 2001. *Goldoni Carlo*, u: *Leksikon stranih pisaca*, Zagreb.
7. Dayre, Jean, 1941. *Marc Bruère Desrivaux*, časopis "Hrvatsko kolo", br. XXII, Zagreb.
8. d' Amico, Silvio, 1972. *Od renesanse do romantizma: Talijanska komedija u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću i Goldoni*, u: *Povijest dramskog teatra*, Zagreb.
9. Ereiz, Silvana, 2011. *Tipologija likova u dubrovačkoj komediji 18. stoljeća*, doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb (rukopis).
10. Fotez, Marko, 1967. *Hrvatske komedije XVII. i XVIII stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 20, Zagreb.
11. Frndić, Nasko, 1996. *Jezični izraz i stilske osobine u komediji Vjera iznenada Marka Bruerovića*, u: Dani hvarskog kazališta, 22, Split.
12. Jelčić, Dubravko, 2004. *Stilski pluralizam XIII. stoljeća*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb.
13. Kisić, Paulina, 2008. *Vjera iznenada*, u: *Leksikon hrvatskih djela*, Zagreb.
14. Kombol, Mihovil, 1945. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, pogl. *Osamnaesto stoljeće, Posljednji predstavnici staroga Dubrovnika*, Zagreb.

15. Kombol, Mihovil, 1949. *Hrvatska drama do 1830.*, časopis „Hrvatsko kolo“ br. 2-3, Zagreb.
16. Novak, Slobodan Prosperov – Lisac, Josip, 1984. *Marko Bruerović: Vjera iznenada*, u: *Hrvatska drama do narodnog preporoda*, knj. 2, Split.
17. Novak, Slobodan Prosperov, 2003. *Novovjekovlje*, u: *Povijest hrvatske književnosti: Od Bašćanske ploče do danas*, Zagreb.
18. Vodnik, Branko, 1913. *Hrvatska književnost u XVIII. stoljeću (Prosvjetiteljstvo.)*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb.
19. Warnke, Frank J., 1976. *Jakobinska drama*, u: *Povijest svjetske književnosti*, knj. 6, Zagreb.